

9. Počty vzniklých a zaniklých firem a aktivita firemního sektoru

Aktivitu firemního sektoru z pohledu množství podniků v české ekonomice lze popsat jednak podle změny jejich počtů, jednak podle změny podílu aktivních firem na jejich celkovém počtu v ekonomice¹.

9.1. Aktivní firmy

- **Stabilní podíl aktivních firem v segmentu právnických osob**

Aktivní firmy tvořily v období 2000-2006 v segmentu právnických osob zhruba tři pětiny jejich celkových počtů (nejvíce 60,3 % v roce 2000, nejméně 58,2 v roce 2003). Lze tedy říci, že aktivita podnikatelů-právnických osob podle jejich podílu na celkovém počtu právnických osob je v českém prostředí po roce 2000 v čase v podstatě stabilní. Přesto se dvě pětiny nepodnikajících právnických osob zdá číslo relativně vysoké.

- **Podíl aktivních podnikatelů-fyzických osob klesl za léta 2000-2006 o 8,1 p.b. na 44,8 %**

Naproti tomu podíl aktivních podnikatelů-fyzických osob v čase plynule klesá a ovlivňuje tím i snižující se podíl aktivních firem v ekonomice ČR celkově. Jestliže v roce 2000 skutečně podnikala (byla aktivní) více než polovina (52,9 %) z celkového počtu fyzických osob s oprávněním k podnikání, pak v roce 2006 již jen 44,8 %. Důvodem může být skutečnost, že počty vydaných živnostenských listů byly v ČR již v průběhu 90. let velmi vysoké. Podnikání představovalo v široké míře spíše souběh s prací v zaměstnaneckém poměru při představě o přilepšení ke mzdě od zaměstnavatele. Někteří majitelé živnostenských listů nikdy ani podnikat nezačali. Jiní přistoupili na požadavek „zaměstnavatele“ na práci v tzv. „švarc systému“². Řada z nich je tedy podnikateli fakticky z donucení.

- **Důvody paradoxního poklesu podílu aktivních podnikatelů-fyzických osob v době konjunktury**

Neaktivitu v podnikání projevující se v poklesu podílu aktivních podnikatelů-fyzických osob od roku 2000 a jeho akceleraci v letech 2003-2006 lze však zřejmě přičíst zčásti i rozjezdu konjunktury české ekonomiky. Jejím doprovodným rysem byla i potřeba zaměstnávat nové pracovníky v rostoucích podnicích-právnických osobách. Proto pravděpodobně část podnikatelů-fyzických osob, kteří vlastnili živnostenské listy v souběhu se svým zaměstnáním za mzdu, aktivní podnikání opustila.

Tuto hypotézu podporuje skutečnost, že za roky 2000 až 2003 klesl podíl aktivních podnikatelů-fyzických osob o 2,7 p.b., zatímco v letech 2003 až 2006 o 4,4 p.b. Lze tak mluvit o jisté anomálii (vysvětlitelné právě značným rozšířením souběhů podnikání a zaměstnání v České republice), neboť v ekonomické logice by v růstové fázi hospodářství měla stoupat i aktivita drobných podnikatelů³.

Lze přijmout i vysvětlení, že zčásti je pokles podílu drobných podnikatelů způsoben i přestrukturováním trhu jako důsledku konkurence, kdy právě jejím vlivem i v době konjunktury řada malých firem přestává podnikat. Tento vliv je v české ekonomice patrný zejména v maloobchodě působením obchodních řetězců. Ty v době vysoké poptávky domácností, dané příznivým mzdovým vývojem v dobách ekonomického růstu, mohou cenovou politikou dále vytlačovat malé prodejce z trhu i v časech pro ekonomiku příznivých.

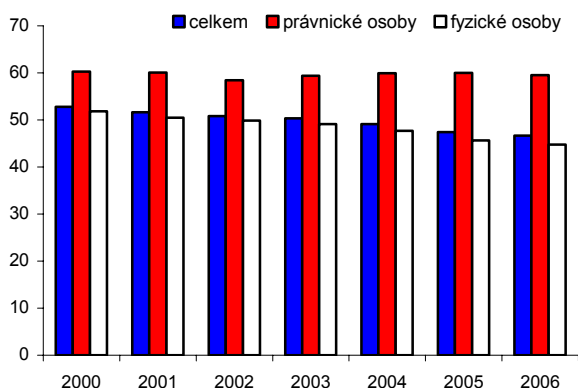
¹ Definiční rozdílností však působí zčásti na komplikace ve výsledcích. Statistické měření v této oblasti totiž nepracuje v pojmem „podnik“ (firma, obchodní společnost) ve smyslu obchodního zákoníku, podle něhož za jistých podmínek tyto subjekty vznikají a zanikají. Statistika pracuje s pojmem „statistický podnik“, což je v počtech vzniklých firem např. aktivní firma (mohla na jistou dobu přerušila činnost a poté opět působí na trhu). V zásadě sleduje ČSÚ počty firem na nejbocnější úrovni v Registru ekonomických subjektů, dále samotné aktivní firmy a nakonec statistiku podle metody Eurostatu BDF („Business Demography Project“), kde jsou počty aktivních firem ještě dále zredukovány o některá odvětví nebo institucionální sektory. V kap. 2.1. je pracováno s výsledky podle BDP, což je bohužel provázen jistým časovým zpožděním prezentovaných výsledků.

² Práce pro jinou (právníkou či fyzickou osobu-podnikatele) vykonávána na základě živnostenského oprávnění se všemi nutnými právními regulami (podnikatel-fyzická osoba za sebe vyhotovuje daňové přiznání, platí zdravotní a sociální pojištění, což by jinak v klasickém zaměstnaneckém poměru zajišťoval zaměstnavatel). Systém nese jméno podnikatele ve stavebnictví Švarce, který ho praktikoval zhruba v polovině 90. let.

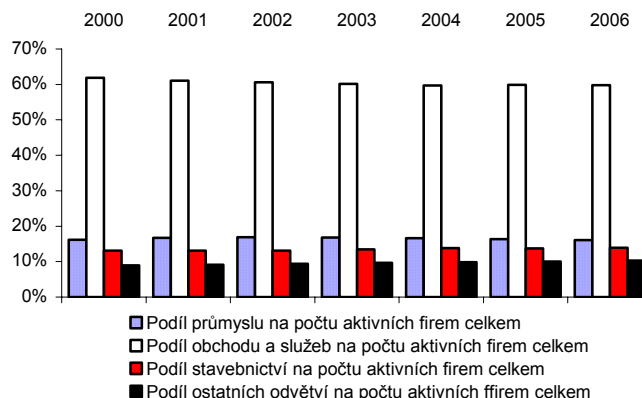
³ Firmy, které zaměstnávají jednoho až devět lidí, se na celkovém počtu podniků podílejí více než 95 procenty a jsou vůbec největším zaměstnavatelem.

- Podíl aktivních firem v ČR se za roky 2004 až 2006 snížil o 3,7 p.b.** Za celou českou ekonomiku klesl podíl aktivních firem rychleji během ekonomické konjunktury (o 3,7 p.b. za roky 2004 až 2006 proti 2,5 p.b. v letech 2000 až 2004). Nadpoloviční podíl aktivních z roku 2000, tj. 52,8 % z celkového počtu firem v ČR se v roce 2006 snížil na 46,7 %. Příčinou byl jednoznačně pokles podílu aktivních podnikatelů-fyzických osob (graf č.38).

Graf č. 38 Podíly aktivních firem na celkových počtech právnických a fyzických osob v ČR (v %)

Graf č. 39 Podíly aktivních firem v odvětvích na jejich celkovém počtu (v %)

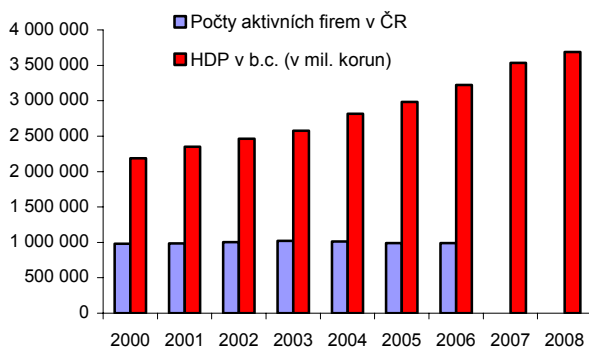
Pramen: ČSÚ, vlastní propočty

- Vývoj počtu aktivních firem v průmyslu je spjat nejvíce s vývojem jejich počtu v ekonomice ČR, ve stavebnictví je závislost méně patrná**

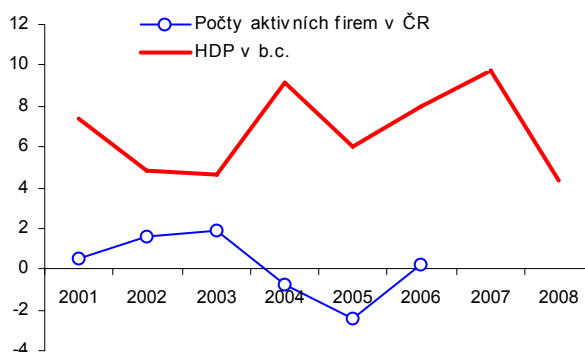
Vývojová křivka počtu aktivních firem v průmyslu za roky 2000 až 2006 se nejvíce blíží tvaru vývojové křivky počtu aktivních firem za celou českou ekonomiku. Přitom však průmysl není co se počtů aktivních firem týká odvětvím nepočtenějším (graf č. 39) – v roce 2006 v něm působilo jen 16,1 % celkového počtu aktivních firem v ČR a tento podíl se proti roku 2000 prakticky nezměnil. Naproti tomu vývoj počtu aktivních firem v obchodě a službách je závislý na vývoji celkového počtu aktivních firem výrazně méně těsně, přestože jejich počet je velmi vysoký a na celkovém počtu aktivních firem v ČR se v roce 2006 podílel více než polovinou (59,8 %). Dominance obchodu a služeb se však mírně snižuje (61,9 % v roce 2000).

Vývojová křivka počtu aktivních firem ve stavebnictví se více blíží vývojové křivce jejich počtu za ekonomiku jako celek pokud toto odvětví srovnáváme s obdobnou souvislostí za odvětví obchodu a služeb a za skupinu zbylých odvětví. Podíly obou zmíněných odvětví, co se počtu aktivních firem týká, na celkovém počtu aktivních firem v ČR narůstají.

Graf č. 40 Počty aktivních firem a nominální HDP

Graf č. 41 Dynamika počtu aktivních firem a nominálního HDP (y/y v %)

Pramen: ČSÚ, vlastní propočty

- **Souvislost vývoje počtu aktivních firem a HDP je velmi malá**

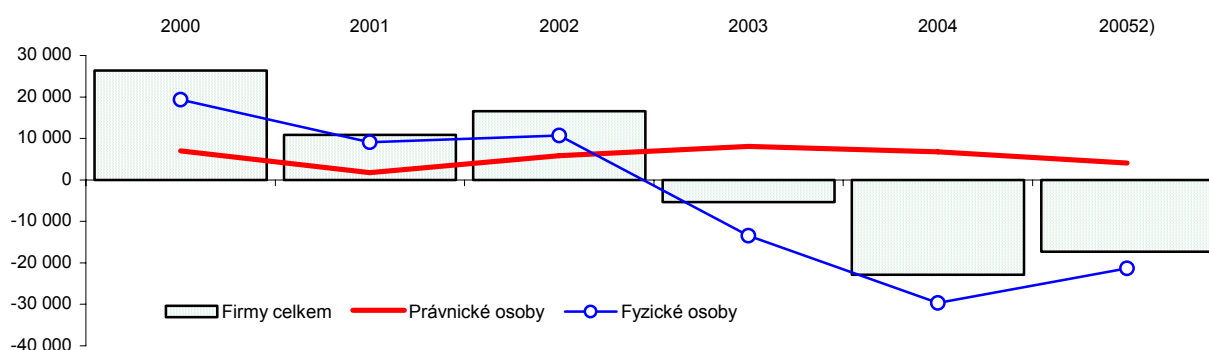
Souvislost mezi počtem aktivních firem v ČR a nominálním HDP sledovaná za období 2000 až 2006 (graf č. 39) je opět nelogická – ačkoli se dá z ekonomické logiky předpokládat, že v době nižších a snižujících se temp růstu ekonomiky by zřejmě počty aktivních firem klesaly, podle vývoje v ČR tomu tak není (v grafu období 2001 až 2003). Naopak za konjunktury jejich počty klesaly. Ke škodě věci nejsou dosud k dispozici data o počtech aktivních firem za roky 2007 a 2008, podle metodiky použité v analýze celé této kapitoly (více v příslušné části shrnutí a metodických východisek, resp. poznámkách pod čarou na str. 4 této studie). Pro zmíněné období 2000 až 2006 však platí, že počty aktivních firem operujících v ČR nemají vliv na objemy tvorby nominálního HDP (graf č. 41 s dynamikou obou veličin).

9.2. Počty vzniklých a zaniklých firem

- **Od roku 2003 do roku 2005 zaniklo více firem než kolik jich vzniklo**

Vývoj počtu zaniklých firem se promítá do úrovně celkového salda vzniků a zániků v grafu č. 42. Je z něj patrné, že od roku 2003 do roku 2005 docházelo v ČR každoročně celkově k úbytku počtu firem, a to především vlivem zaniknuvšího podnikání fyzických osob. Nejprudší byl tento pokles v roce 2004, na počátku vlny silných růstů HDP (v tomto roce se nominální HDP zvýšil proti roku 2003 o 9,2 %). Pokračoval však i v roce 2005 při růstu HDP v b.c. o 6 %. Z čistě ekonomického hlediska by bylo možné pokládat tento vývoj z doby největších úbytků za vývoj nelogický - došlo však k legislativní úpravě měnicí mj. podmínky zálohových plateb podnikatelů-fyzických osob a celkovému zpřísnění evidence podnikání. V důsledku toho řada podnikatelů-fyzických osob požádala o změny statutu svého podnikání, které znamenaly ve statistice přerušení této aktivity či přímo její zánik.

Graf č. 42: Saldo vzniklých a zaniklých firem v ČR (celkem, z toho právnické a fyzické osoby-podnikatelé)

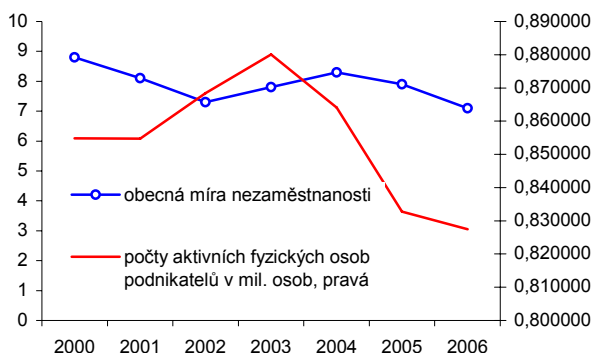
Pramen: ČSÚ, vlastní propočty

- **Zanikající firmy podnikatelů-fyzických osob pracovní trh zřejmě neabsorboval v širokém měřítku; šlo zřejmě často o rušení souběhu podnikání se zaměstnáním**

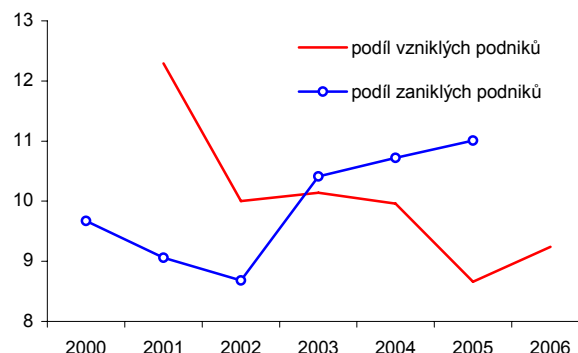
Z vývoje míry nezaměstnanosti a počtu fyzických osob-podnikatelů vyplývá, že pro celé uvedené období nelze potvrdit obecnou hypotézu, podle níž byl pokles počtu podnikatelů-fyzických osob mohl souviset s „nasáváním“ takto uvolněné pracovní kapacity směrem k zaměstnaneckému sektoru. Míra nezaměstnanosti, která by měla za takto obecného – a zjednodušujícího – předpokladu klesat, totiž ve vývoji za uvedené období tuto myšlenku nepotvrzuje. Může se však jednat i o okolnost, že v ČR bylo velké množství souběhů podnikání a zaměstnanecké aktivity, a proto rušené živnosti (podnikání fyzických osob) vykazovanou zaměstnanost v pracovním poměru (resp. sledovanou zde obecnou mírou nezaměstnanosti) v podstatě neovlivní.

Jistá souvislost je patrná pouze v období 2003 až 2006, kdy počty aktivních podnikatelů-fyzických osob výrazně klesaly (z 880,1 tis. subjektů na 827,5 tis.), přičemž k mírnému poklesu obecné míry nezaměstnanosti došlo i v letech 2004 až 2006 (o 1,2 p.b. na 7,1 %).

Graf č. 43 Počty aktivních podnikatelů-fyzických osob (v mil. osob) a míra nezaměstnanosti (v %)

Graf č. 44 Podíly vzniklých a zaniklých podniků na celkových počtech (v %)

Pramen: ČSÚ

9.3. Zkušenost ČR se zakládáním nových firem a jejich fungováním⁴

- Z firem vzniklých v období 2002 až 2005 měly v roce 2006 čtyři pětiny úmysl dále pokračovat v podnikání ...**

Takzvané start-up firmy v České republice, tj. nově zakládané by - podle výsledků jednorázového šetření provedeného třinácti zeměmi EU⁵ od června 2005 do ledna 2006 - měly podle úmyslu svých zakladatelů ze čtyř pětin dále pokračovat. Pouze 16 % těchto podnikatelů uvedlo, že svůj podnik uzavře nebo prodá. Úmysl změnit charakter podniku mělo pouze 5 % podnikatelů, především zkušených, kteří měli uvažovali s převzetím dalšího podniku, se sloučením nebo změnou vlastnictví. Naopak s prodejem či uzavřením podniku kalkulovali v ČR spíše podnikatelé nezkušení.

- ... úmysl změnit charakter podnikání mělo 5 % většinou zkušených podnikatelů**

Tyto výsledky vyplynuly za ČR z výše uvedeného jednorázového statistického zjišťování o tom, jaké faktory jsou předpokladem úspěšnosti podnikání („Factors of Business Success“). Snahou bylo vytipovat příčiny, umožňující zvětšování počtu firem, proč podnikatelé zakládají vlastní podnik, jakým bariérám jsou vystavováni, s jakými riziky se v prvních letech podnikání potýkají. Součástí dotazníku byly i otázky na aktuální situaci a představu podnikatele o budoucnosti jeho firmy.

- Motivace, zkušenosti, profitabilita**

Některé faktory vyšly u všech zemí shodně – motivací pro vlastní podnikání byla snaha po samostatném rozhodování a peněžní motivace, předchozí zkušenosti z oboru nebo již s podnikáním se ukázaly jako výhoda, pro úspěch však nebyly nezbytně nutné. Mezi intenzitou inovací ve firmě a vzděláním podnikatele byla přímá úměrnost. Svoji profitabilitu hodnotili optimističtější muži než ženy, uváděli však také častěji než ženy, že jednou z počátečních těžkostí bylo vymáhání pohledávek. Jak ženám tak mužům však působilo v počátcích jejich podnikání potíže vytváření vazeb s klienty a jednání na úřadech.

- Každý čtvrtý podnikatel-nerезident podnikal v ČR ve stavebnictví**

Zajímavý závěr vyplynul z odvětvového pohledu v mezinárodním srovnání: zhruba čtvrtina podnikatelů-nerезidentů původem z nečlenských zemí EU měla svou firmu ve stavebnictví, což je daleko větší podíl než u podnikajících rezidentů. Aplikací na české podmínky by bylo možné usoudit na to, že řada cizinců pracujících ve stavebnictví vlastní na tuto aktivitu živnostenské oprávnění. Opět lze zřejmě hledat paralelu ve „švarc-systému“.

⁴ Šetření bylo provedeno u subjektů (právnícké a fyzické osoby), které vznikly v roce 2002 a přežily do roku 2005. Náhodným stratifikovaným výběrem byl vytvořen výběrový soubor s 3000 respondenty, kterým byl zaslán jednorázový Dotazník o podmínkách zakládání podniků za rok 2005, IKF 724005, registrovaný ČSÚ ČV 230/05 ze dne 13.7. 2005. Vyhodnocení výsledků bylo provedeno na souboru respondentů, kteří byli současně zakladateli podniků. ČSÚ se tohoto šetření zúčastnil a výsledky publikoval v analýze dosažitelné na <http://czso.cz/csu/2007edicniplan.nsf/p/1152-07>.

⁵ ČR, pobaltské země, Dánsko, Francie, Itálie, Lucembursko, Rakousko, Portugalsko, Slovensko, Slovinsko, Švédsko, také Bulharsko a Rumunsko.

- **Charakteristika typického začínající českého podnikatele v letech 2002 až 2005** Podle uvedeného průzkumu firem vzniklých v ČR v letech 2002 až 2005 charakterizuje typického „začínajícího“ českého podnikatele muž (73 %) ve věku mezi 25 a 39 lety (80 %) s výučním listem či maturitním vysvědčením (62 %), který má zkušenosti v oboru (67 %), který si zvolil pro své podnikání. Předtím však nepodnikal (85 %), byl zaměstnaný. O budoucnosti v podnikání se radil s rodinou a přáteli (44 %). Od založení firmy očekával, že bude svým pánem (72 %) a vydělá více peněz (64 %).

Více než polovina podnikatelů si zpočátku obtížně zajišťovala potřebné financování, neshodno navazovala kontakty s klienty, jako problém vnímala rovněž jednání s úřady. Převažuje podnikání ve vlastním regionu (70 %), se zisky v poměru k nákladům podle názoru dotazovaných spíše průměrnými (42 %). Svůj podnik řídí podnikatel sám, v uvedeném (předkrizovém) období očekával, že podnik bude pokračovat beze změn (78 %).

Pozitivní okolností v typizaci českého podnikatele je fakt, že poměrně vysokém procentu (42 %) hodlá - v případě růstu příjmů firmy - investovat do jejího rozvoje. Pouhá 4 % začínajících podnikatelů nebyly občany ČR.⁶

⁶ Výsledky z dotazníku lze nalézt na adrese webových stránek ČSÚ
[http://czso.cz/csu/2007ediciplan.nsf/t/6E0038EFB2/\\$File/1152-07-4.pdf](http://czso.cz/csu/2007ediciplan.nsf/t/6E0038EFB2/$File/1152-07-4.pdf)